

DOI 10.47315/archives2023.335.131

УДК 94(438=161.2)«1921»:355.257.7

Ігор Срібняк

доктор історичних наук,

професор,

завідувач кафедри всесвітньої історії

факультету суспільно-гуманітарних наук,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9750-4958>

НА ЗАХИСТІ ІНТЕРЕСІВ ІНТЕРНОВАНОЇ АРМІЇ УНР (маловідомі сторінки діяльності української військової дипломатії у Польщі, 1921 р.)

Анотація. Метою роботи є розкриття особливостей діяльності Української військової ліквідаційної комісії в Польщі у кінці 1920–1921 рр., що була пов'язана, зокрема, з розміщенням частин і з'єднань інтернованої Армії УНР у таборах на теренах Польщі та забезпеченням прийнятних умов побуту вояків-українців. **Методологія дослідження** передбачає застосування принципів наукового дослідження у їх поєднанні (описового, проблемно-хронологічного та просопографічного методів, а також аналізу і синтезу). **Наукова новизна** обумовлена зверненням до малодослідженої теми, а також уведенням до наукового обігу дотепер ще невідомого документа з фондів Центрального військового архіву Польщі – рапорту начальника Української військової ліквідаційної комісії В. Зелінського військовому міністру уряду УНР. Згадуваний документ здатен пролити додаткове світло на обставини перебування інтернованих вояків Армії УНР у таборах, у т. ч. якість санітарно-медичної допомоги, яка їм надавалася в українських і польських військових шпиталях. **Перспективи подальших студіювань:** публікація нових невідомих документів з українських і польських архівів із метою цілісного відтворення специфіки діяльності Української військової ліквідаційної комісії. **Висновки.** Комісія виконувала посередницькі функції між командувачами груп інтернованих і головною командою Армії УНР, з одного боку, та польськими міністерствами, які по чергово опікувалися інтернованими вояками-українцями (військових справ, закордонних і внутрішніх справ), – з іншого. Її діяльність великою мірою уможлиблювала знаходження виважених і компромісних рішень, які стосувалися різних аспектів перебування Армії УНР у таборах інтернованих, а в ширшому сенсі сприяла адаптації вояків-українців до перебування у Польщі, налагодження їхнього життя як політичних емігрантів.

Ключові слова: Українська військова ліквідаційна комісія; Армія УНР; табори інтернованих; В. Зелінський; Польща.

Поступове військово-політичне зближення Української Народної Республіки та Польщі, яке набуло рельєфних форм у кінці 1919 р., – після виїзду до Варшави голови Директорії УНР С. Петлюри – вже за кілька місяців реалізувалося підписанням польсько-української міждержавної Варшавської угоди (квітень 1920 р.). Спільний інтерес 2-х країн, який полягав у збройній протидії агресивним устремлінням більшовицької Москви, обумовив створення у польській столиці військово-дипломатичних структур – спочатку військової секції Надзвичайної дипломатичної місії УНР, яка в липні 1920 р. була реорганізована в окрему Військову місію УНР у Речі Посполитій Польській (з одночасним суттєвим збільшенням її штатних працівників). Коло завдань Місії було також істотно розширено, вона, зокрема, отримала право проводити закупівельні операції за кордоном, а її голова – генерал В. Зелінський був уповноважений до переговорів із повноважними представниками інших держав. Невдалий для УНР розвиток подій на українсько-більшовицькому фронті обумовив чергову реорганізацію Місії – в Українську військову ліквідаційну комісію (УВЛК), яка стала єдиним офіційним репрезентантом інтересів інтернованої Армії УНР перед польським урядом.

Перші окремі згадки про діяльність УВЛК були наведені у синтетичних працях дослідників історії Армії УНР у часі її перебування в таборах інтернованих у Польщі¹. За кілька років потому українські історики зосередили свої зусилля на вивченні специфіки діяльності попередниць УВЛК – військової секції Надзвичайної дипломатичної місії у Варшаві та створеної на її основі Військової місії УНР у Польщі². Ці розвідки були підготовлені на основі використання широкого кола джерел, насамперед, документів з українських і польських архівів,

¹ Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). Київ-Філядельфія, 1997. 187 с.; Karpus Z. Formowanie oddziałów ukraińskich w Polsce w latach 1919–1920 // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa / red.: Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka. Toruń, 1997. S. 235–244; *Idem*. Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924. Toruń, 1997. 209 s.; *Idem*. Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. Oddziały wojskowe ukraińskie, kozackie i białoruskie w Polsce w latach 1919–1920. Toruń, 1999. 230 s.; Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924). Kraków, 2000. 600 s.

² Руккас А., Ковальчук М. Діяльність військової секції при Українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 р. – липень 1920 р.) // Українська старовина. Київ, 2003. № 5(353). С. 128–156; № 6(354). С. 150–158; Ковальчук М. Українська військова місія в Польщі (липень–листопад 1920 р.) // Україна дипломатична. Київ, 2005. Вип. 6. С. 382–406; Михайлова О. Польсько-українське військово-господарче співробітництво (січень–квітень 1920 р.) // Україна ХХ ст.: Культура, ідеологія, політика: зб. статей. Київ, 2007. Вип. 12. С. 198–220.

заклавши таким чином надійне підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень із цієї тематики³.

Великий обсяг цінної фактологічної інформації з цієї проблематики було синтезовано у 2-х колективних монографіях, підготовлених до друку зусиллями Посольства Польщі в Україні у 2018 і 2019 рр.⁴ Вочевидь, ці праці не могли претендувати на розкриття всіх аспектів діяльності військової дипломатії УНР, підтвердженням чому стала публікація статті, підготовленої за документами фонду «Sprzymierzona Armia Ukraińska» Центрального військового архіву (Centralne Archiwum Wojskowe, CAW) Польщі⁵.

Окреслена проблематика залишається одним із пріоритетних напрямів для польської та української історіографії, дозволяючи рельєфно унаочнити спільну боротьбу українського і польського народів із більшовицькою Москвою та уможливлючи проведення важливих паралелей із сьогоденням. У цьому контексті видається доцільним згадати про конференцію «Польща – Україна. На шляху до добросусідства»⁶.

Із метою додаткової деталізації процесу розміщення частин і з'єднань інтернованої Армії УНР у таборах на теренах Польщі у додатку до цієї статті публікується один із документів із фондів Центрального військового архіву Польщі (Centralne Archiwum Wojskowe): рапорт № 360 начальника Української військової ліквідаційної комісії В. Зелін-

³ Руккас А. О. «Разом з польським військом...»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Rukkas A. Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1920 r. Warszawa, 2020. 696 s.

⁴ Див., зокрема: Руккас А. Польсько-український військовий союз 1920 р. // Польсько-українська військова співпраця протягом історії: матеріали конференції. Київ, 2018. С. 202–233; Шумило М. Генеза союзу. Відносини Української Народної Республіки з Польщею (січень 1919 – квітень 1920 рр.) // Україна і Польща: шляхами міждержавних взаємин: зб. наук. праць з нагоди 100-річчя встановлення польсько-українських дипломатичних відносин / наук. ред. І. Матяш; вип. ред. В. Собіянський; пер. з пол. К. Москалець. Київ, 2019. С. 36–53; Руккас А. Створення та діяльність органів військово-дипломатичного представництва УНР в Польщі (1919–1921 рр.) // Там само. С. 89–107.

⁵ Срібняк І. З історії діяльності української військової дипломатії в Польщі у другій половині 1920 року (за документами Центрального військового архіву Польщі) // Архіви України. 2020. Вип. 2 (323). С. 86–102.

⁶ Polska – Ukraina. Na drodze do dobrego sąsiedztwa. Program międzynarodowej konferencji naukowej (Wrocław, 24–26 maja 2023). Wrocław, 2023 (Zakład Narodowy im. Ossolińskich). S. 4. URL: <https://studium.uw.edu.pl/event/miedzynarodowa-konferencja-naukowa-polska-ukraina-na-drodze-do-dobrego-sasiedztwa> (дата звернення: 28.05.2023).

ського⁷ військовому міністру уряду УНР (від 18 січня 1921 р.). Останній містить важливу інформацію і про тодішнє становище інтернованих, яке було позначене значними побутовими труднощами, а його залучення до наукового обігу дозволить рельєфно унаочнити маловідомі сторінки польсько-української військової співпраці вже після закінчення збройної фази боротьби з більшовицькою Росією.

УВЛК була утворена шляхом реорганізації Військової місії УНР у Польщі – на виконання наказу її голови генерал-поручника В. Зелінського (від 2 листопада 1920 р.). Це було зроблено за попередньою домовленістю з польською владою, яка після підписання 12 жовтня перемир'я з більшовицькою Росією зробила все необхідне, аби зберегти цю військово-дипломатичну структуру свого союзника та забезпечити її подальше легальне існування в Польщі. Зрештою, саме це прагнення польського уряду й обумовило її реорганізацію і, зокрема, розформування організаційного відділу місії, та нову акредитацію Комісії – при міністерстві військових справ Польщі (до того місія була акредитована при головному командуванні Війська Польського)⁸.

При цьому функції УВЛК залишилися незмінними – насамперед вона мала забезпечувати постачання Армії УНР зброєю та усім необхідним для ведення бойових дій військовим майном, які передавалися українським частинам і з'єднанням, що продовжували протидіяти більшовицьким військам. Дотримуючись своїх союзницьких зобов'язань, Польща передала вже на початку листопада 1920 р. значну кількість стрілецької зброї (зокрема, 3 тис. рушниць англійського зразка та 600 тис. набоїв до них)⁹. Тоді ж УВЛК були отримані та передані до Дієвої армії великі партії військової амуніції (5 тис. шинелей і штанів, 20 тис. сорочок), крім того, тоді ж надійшов дозвіл Варшави на транзит із Гданська закупленої партії комплектів військового одягу. Одночасно голова УВЛК В. Зелінський провадив переговори з однією з англійських фірм, яка погодилася забезпечити постачання для Армії УНР 100 тис. комплектів військових одностроїв у кредит (ця поставка мала відбутися протягом 5-ти найближчих місяців, а перша партія – вже за місяць–півтора)¹⁰.

⁷ Зелінський Віктор Петрович (1864, за іншими даними 1867–1940) – генерал-майор Російської імператорської армії, генерал-поручник Армії УНР, український військовий діяч, командир 1-ї Синьожупанної дивізії, командувач Південної групи Армії УНР, дипломат. Послідовно очолював у Польщі військову секцію Надзвичайної дипломатичної місії УНР, Військову місію УНР, Українську військову ліквідаційну комісію, Українську ліквідаційну комісію в справах полонених та інтернованих в Речі Посполитій Польській.

⁸ ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 1075. Оп. 2. Спр. 79. Арк. 16.

⁹ Там само. Спр. 349. Арк. 8.

¹⁰ Ковальчук М. Українська військова місія в Польщі... С. 400–401.

Успішно діяв генерал В. Зелінський й на дипломатичному відтинку, ініціювавши переговори між делегацією уряду УНР, яку очолював С. Стемпковський (остання була уповноважена до контактів із Російським політичним комітетом у Варшаві), та представниками уряду П. Врангеля генералами Я. Юзефовичем і П. Махровим. 8 листопада 1920 р. останнім була зроблена заява про готовність П. Врангеля визнати незалежність УНР та її уряд на чолі з С. Петлюрою (до моменту скликання Українських Установчих зборів)¹¹.

Але така активність УВЛК та її голови отримала дещо несподіване продовження – вже 6 листопада С. Петлюра викликав В. Зелінського до Ставки головного отамана для особистої йому доповіді та вирішення питання про доцільність подальшого функціонування Комісії. Через затримку з доставкою цього розпорядження В. Зелінський отримав його лише 10 листопада, і того ж дня до УВЛК надійшов підписаний в. о. військового міністра генералом О. Галкіним наказ про звільнення В. Зелінського з посади начальника Комісії, скорочення штату її співробітників до 4–5 та призначення новим її головою полковника М. Бондаровського¹².

Можна лише припускати, що ефективність роботи УВЛК могла не сподобатися комусь із вищих урядовців військового міністерства УНР, наслідком чого й було ухвалення цих рішень. Як там не було, але В. Зелінський не виконав цього наказу, вважаючи факт його появи за непорозуміння, та відрядив до військового міністра УНР у Кам'янець-Подільський одного з найближчих своїх співробітників – сотника Г. Драченка, який мав зробити доповідь про фактичний стан справ в УВЛК. Проте на докладні його пояснення вже не було часу – 10 листопада розпочався потужний наступ більшовицьких військ, який призвів до відступу Армії УНР та одночасної евакуації українського уряду до Польщі¹³.

Посланець В. Зелінського був змушений повернутися до Варшави, не отримавши жодних керівних вказівок. Виходячи з тієї інформації, яку сотник Г. Драченко доповів В. Зелінському, останній дійшов думки про невідворотність відступу Армії УНР за р. Збруч – із подальшим її інтернуванням у таборах, як то вже мало місце рік тому¹⁴. В силу цього роль УВЛК істотно зростала, відтак не могло йти жодної мови про кількісне скорочення числа співробітників Комісії в значних масштабах. Не маючи жодних на те доручень, В. Зелінський провів низку зустрічей з чільними урядовцями міністерства

¹¹ Українська революція. Документи 1919–1921 / ред. Т. Гунчак. Нью-Йорк, 1984. С. 339.

¹² ЦДАВО України. Ф. 1075. Оп. 2. Спр. 79. Арк. 15.

¹³ Ковальчук М. Українська військова місія в Польщі... С. 401–402.

¹⁴ Українська революція. Документи 1919–1921... С. 365.

військових справ Польщі, під час яких наполягав на необхідності обліку всього військового майна та зброї, які мали бути передані польській владі¹⁵.

Доцільність таких дій В. Зелінського унаочнилася менше ніж за 2 тижні, коли 21 листопада 1920 р. Армія УНР, а також урядовці міністерств уряду УНР та інших державних структур разом із членами своїх родин перетнули державний кордон і потребували тимчасового розміщення в межах Польщі. Цього ж дня В. Зелінський (ще не маючи достовірної про це інформації) звернувся до головного отамана Військ УНР із рапортом, в якому клопотався про підтвердження наказу військового міністра про реорганізацію УВЛК і висловлював свою готовність представляти інтереси Армії УНР перед польським урядом. На думку В. Зелінського, нова реальність і, насамперед, факт припинення збройної боротьби з більшовизмом і відступ Армії УНР на терени Польщі суттєво збільшували коло завдань Комісії, співробітники якої мали долучитися до процесу збереження військового майна та розміщення українського вояцтва у спеціально відведених для цього таборах інтернованих. Відтак скорочення кількості співробітників Комісії до 4–5 осіб видавалося В. Зелінському небажаним і таким, що унеможлилювало виконання нагальних завдань, які стояли перед УВЛК у цей час¹⁶.

Найактуальнішим завданням було розквартирування українського вояцтва, і В. Зелінський за власною ініціативою провів низку довірчих консультацій з представниками міністерства військових справ Польщі. Одним з їх наслідків стало визначення табору в Ланцуті як місця майбутнього інтернування українців, разом із тим всім було очевидно, що один табір не здатен умістити всю масу вояцтва. Своїм таємним меморандумом (№ 157 від 21 листопада 1920 р.) В. Зелінський повідомив С. Петлюру про готовність Ланцута до прийому вояків Армії УНР. Тут же містилася інформація про надходження частини замовленого урядом УНР санітарного майна з Відня (400 ліжок і медикаментів)¹⁷.

Доцільність пропозицій В. Зелінського була визнана С. Петлюрою, який у зверненні (лист від 23 листопада 1920 р.) до польського уряду – за посередництвом заступника голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Польщі Л. Михайлова – наголосив на тому, що «[...] Уряд УНР, його апарати і військо, хоч і в змінених обставинах, не підлягають і не можуть підлягати ліквідації»¹⁸. Очевидно, що це твердження стосувалося й УВЛК, співробітники якої активно долучалися

¹⁵ ЦДАВО України. Ф. 1075. Оп. 2. Спр. 477. Арк. 4–4зв.

¹⁶ Там само. Спр. 79. Арк. 15, 17.

¹⁷ Там само. Спр. 477. Арк. 4–4зв.

¹⁸ Там само. Ф. 1429. Оп. 2. Спр. 32. Арк. 70.

до вироблення плану розміщення Армії УНР на теренах Польщі та його узгодження з польською стороною¹⁹. Штат Комісії хоча й був за наказом В. Зелінського скорочений, але не істотно – станом на 1 квітня 1921 р. до неї входило 14 штатних співробітників (10 старшин, лікар, урядовець, 2 цивільні працівники) та 16 приряджених осіб (12 старшин, урядовець, 2 цивільні працівники). Для всіх них діяла заборона носіння військових одностроїв, що було обумовлено екзильним статусом уряду УНР у Польщі та безперервним дипломатичним тиском більшовицької Москви²⁰.

У кінці листопада 1920 р. голова УВЛК генерал В. Зелінський був щільно залучений до процесу унормування правного становища вояків Армії УНР, яке регулювалося інструкцією міністерства військових справ Польщі (№ 15231 від 2 грудня 1920 р.). Відповідно до неї Армія УНР трактувалася як дружня та союзна, а її дислокація мала визначатися у порозумінні з головною командою Військ УНР. Інструкція зобов'язувала польську владу забезпечити відповідні умови перебування інтернованих у таборах і, зокрема, організувати їхнє харчування та медичне обслуговування, а також підготувати потрібну кількість бараків для розміщення вояцтва²¹.

На жаль, процес переміщення українських вояків до місць їх сталого перебування (таборів) відбувався зі значними затримками, що було зумовлено недостатньою їх підготовленістю для прийому великої кількості людей. В силу цього близько 10 тис. вояків Армії УНР продовжували залишатися в околицях Тернополя, скупчено мешкаючи у приміських селах (30 осіб на одну хату). Наслідком цього стало поширення інфекційних хвороб, до того ж цей регіон був майже повністю вичерпаний у харчовому відношенні, що унеможливило заготівлю харчів для вояцтва. Остання обставина призвела до того, що у декого з вояків з'явилися ознаки захворювання на цингу. До того ж, – через нестачу фуражу – «кінський склад армії теж [був] зруйнований, бо частково коні загинули, а решта була відібрана чи пограбована»²².

Вкрай складна ситуація, в якій опинилася значна частина особового складу Армії УНР і, водночас, зволікання з його передислокацією спонукало С. Петлюру звернутися до начальника УВЛК В. Зелінського з листом (від 19 грудня 1920 р.), в якому йому доручалося вжити всіх заходів для поліпшення становища українських вояків аби запобігти їх дезорганізації. З цією метою В. Зелінський мав терміново зв'язатися

¹⁹ ЦДІАЛ України (Центральний державний історичний архів України, м. Львів). Ф. 462. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 2.

²⁰ Руккас А. О. «Разом з польським військом...»... С. 164.

²¹ ЦДІАЛ України. Ф. 462. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 38.

²² ЦДАВО України. Ф. 1429. Оп. 2. Спр. 32. Арк. 105.

з міністерством військових справ Польщі у справі започаткування негайного перевезення вояків-українців до вже визначених для їх перебування таборів. При неможливості виконання цього від голови УВЛК вимагалось досягти домовленості про пересування Військ УНР до іншого району. Крім того, В. Зелінському доручалося отримати згоду польської влади на залишення кожній дивізії 50 коней для господарських потреб²³.

Розроблений міністерством військових справ Польщі (та погоджений з УВЛК) план розміщення Армії УНР передбачав, що місцями розташування її частин і з'єднань стануть табори Александрів, Вадовиці, Петроків, Пикуличі, Ланцут і Каліш. Ним також визначалося, що урядовці та старшини військового відомства УНР і Генерального штабу мешкатимуть у м. Ченстохова на цивільному становищі²⁴. Процес перевезення вояків Армії УНР до таборів розпочався 25 листопада 1920 р. і тривав до 20 січня 1921 р. За цей час з околиць Тернополя (а також із Чорткова, Волочиська, Збаража, Глембочка, Борків) було вивезено 4 тис. 280 старшин та 14 тис. 6 козаків зі складу Армії УНР, а також 1 тис. 165 цивільних осіб²⁵.

Як ішлося в одному з рапортів В. Зелінського міністру військових справ УНР (№ 360 від 18 січня 1921 р.)²⁶, однією з причин такого довший тривалого терміну перевезення українського вояцтва до таборів були окремі випадки захворювань на тиф, що мали місце в Александрові, після чого там був оголошений карантин. В інших таборах поширенню інфекційних хвороб вдалося запобігти – завдяки наявності в них шпиталів і достатньої кількості ліків, а також допомозі польської медичної служби. Нормалізувати епідеміологічний стан у таборах вдалося й завдяки налагодженню роботи пралень, а також видачі воякам комплектів нової білизни, яка завчасно була закуплена заходами УВЛК (див. Додаток).

Невлаштованість інтернованого вояцтва у перші місяці його таборового існування вимагала використання будь-яких можливостей для її поліпшення. На думку В. Зелінського, для вирішення цього було би доцільним задіяти ресурси міжнародних харитативних організацій. Один із недатованих листів В. Зелінського засвідчує, що така можливість

²³ ЦДАВО України. Ф. 1429. Оп. 2. Спр. 32. Арк. 105.

²⁴ Там само. Ф. 1075. Оп. 2. Спр. 1071. Арк. 302.

²⁵ CAW (Centralne Archiwum Wojskowe), WBH (Wojskowe Biuro Historyczne). Oddz. II Szt. MSWojsk. (1775/89), t. 327, Meldunek nr 70 kpt. A. Maruszewskiego wysłany z Tarnopola z 1.XII.1920 r.; CAW. Zespół Akt «Sprzymierzona Armia Ukraińska» (SAU) – Główny Zarząd Sztabu Generalnego, t. 138, Spis transportów kolejowych z internowanymi Ukraińcami wysłanymi do 20.I.1921 r.

²⁶ CAW, WBH. Zespół Akt «Sprzymierzona Armia Ukraińska» (SAU), sygn. I.380.1.50.

була знайдена. Як впливає з його листа на ім'я «міс Вільямі», остання відвідала табір в Олександрові (кінець 1920 – початок 1921 рр.), аби на власні очі переконатися у незадовільних санітарно-гігієнічних умовах, які утворилися у таборі та мали тенденцію до погіршення. З цієї нагоди голова УВЛК звертався до неї з проханням «не оставити своїми турботами і дбайливістю перемучених і многотерпеливих борців за свободу і вітчизну – Рідну Україну»²⁷. Він відзначав, що «союзна Польща старалась полегшити стан інтернування для тих, що одночасно лили кров за спільну ідею вольности – захищали вітчизну від ворога – руйнації – большевизму»²⁸. Але з огляду на тяжке економічне становище польський уряд не міг задовольнити всі потреби інтернованого українського вояцтва, що змушувало звертатися за допомогою до різних благодійних установ²⁹.

Після завершення процесу розміщення вояків УНР у таборах (кінець січня 1921 р.) УВЛК й надалі опікувалася тими з них, які в силу різних причин тимчасово перебували поза своїми частинами. Всі вони повинні були відряджатися до Гарнова (до похідної канцелярії Головного Отамана Військ УНР) або до Петрокова – штабу Дієвої Армії, а далі вже заходами Комісії переводилися до своїх підрозділів у таборах. До сфери компетенції УВЛК належали й питання передислокації частин і з'єднань Армії УНР, і для їх полагодження вона весь час тісно взаємодіяла з польською військовою владою³⁰.

Практично щотижнево В. Зелінський контактував із начальниками груп інтернованих, отримуючи їхні звернення (через кур'єрів), які майже завжди містили інформацію про складні умови таборового існування вояцтва, недостатність норм харчування інтернованих, інколи – й скарги на дії польських комендантів таборів. До кожного з цих випадків генерал В. Зелінський намагався привернути увагу відповідальних урядовців міністерства військових справ Польщі.

Слід відзначити, що такі інтервенції голови УВЛК у більшості випадків призводили до позитивних змін у таборах інтернованих вояків-українців. Звернення В. Зелінського опосередковано впливали й на ставлення польських комендантів до таборян, які дійсно перебували у складних побутових умовах та отримували скромний продовольчий пайок. Зрештою, ці проблеми мали системний характер з огляду на те, що економіка Польщі у цей час перебувала у кризовому стані, і в силу цього польська влада не мала можливості забезпечити для українців повноцінне харчування.

²⁷ ЦДАВО України. Ф. 3526. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 19.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ ЦДАЛ України. Ф. 462. Оп. 1. Спр. 122. Арк. 1–29.

Разом із тим, не слід забувати, що скрутний стан українського вояцтва у деяких таборах був обумовлений й деякими кроками польського уряду на міжнародній арені. Підписавши 17 березня 1921 р. із більшовицькою Росією Ризький мирний договір, Польща взяла на себе зобов'язання не підтримувати діяльність антибільшовицьких політичних центрів, у т. ч. й уряду УНР, що мало безпосередній вплив на ситуацію в таборах. Наслідком підписання згадуваної умови стало формальне припинення з 28 квітня 1921 р. діяльності УВЛК, хоча насправді Комісія продовжувала свою роботу й надалі.

За деякий час міністерство закордонних справ Польщі, яке з 1 травня 1921 р. перебрало на себе моральну й матеріальну опіку над інтернованими вояками-українцями, дало дозвіл на створення Української ліквідаційної комісії в справах полонених та інтернованих в Речі Посполитій Польській (остання почала функціонувати з 21 червня ц. р.). Ця установа мала цілком цивільний характер і входила до складу Українського центрального комітету (представницького органу українців-наддніпрянців у Польщі), але, попри цю зміну в статусі, її й надалі очолював В. Зелінський. Нова структура продовжувала виконувати функції УВЛК, надаючи матеріальну, медичну та моральну допомогу інтернованим воякам Армії УНР, а також обстоюючи їхні інтереси перед польською владою. В її 2-х відділах (матеріально-санітарного забезпечення і культурно-просвітницької роботи) працювало 12 штатних співробітників, у т. ч. полковники М. Бондарівський, О. Данильчук і сотник Г. Драченко³¹.

Скорочення кількості інтернованих у таборах (внаслідок, насамперед, дезертирства частини українських вояків) обумовило й зменшення числа таборів, у яких продовжували утримуватися ті, хто залишався вірним ідеям і прапору УНР. Влітку 1921 р. УВЛК фактично патрунувала процес ліквідації окремих таборів (Ченстохів, Піотрків і Ланцут) і переміщення з них вояків до нового місця їх перебування – Стшалкова.

Комісія продовжувала працювати в «штатному» режимі до жовтня 1921 р., хоча практично з моменту підписання Ризької угоди більшовицька Москва регулярно інтерпелювала до польського уряду з вимогами видалення поза межі Польщі очільника Державного центру УНР в екзилі С. Петлюри, командувача Армії УНР генерала М. Омеляновича-Павленка і генерала В. Зелінського. Зрештою радянській дипломатії вдалося домогтися виїзду з Польщі останніх 2-х (С. Петлюра залишився в Польщі, але був змушений фактично перейти на нелегальне становище, аби не потрапити на очі радянським агентам у Варшаві). Генералу В. Зелінському наказом головної команди Військ УНР

³¹ Руккас А. О. «Разом з польським військом...»... С. 164.

(ч. 64 від 20 жовтня 1921 р.), який був підписаний С. Петлюрою і т. в. о. військового міністра уряду УНР В. Павленком, доручалося «відправитись до Німеччини для студіювання військової літератури і матеріалів, дотичних минулої світової війни»³².

Після від'їзду В. Зелінського головою Комісії було призначено полковника О. Данильчука і, хоча вона продовжила свою діяльність, її обсяг був значно скорочений «з огляду на відсутність ресурсів у державній скарбниці», про що йшлося у листі (від 16 грудня 1921 р.) військового міністра уряду УНР генерал-хорунжого А. Вовка до полковника О. Данильчука. Такий стан справ, на думку міністра, не давав «можливості своєчасно задовольняти грошовим утриманням співробітників Ліквідаційної комісії», що поставило їх «в неможливо жадливий стан»³³. Відтак А. Вовк вважав за потрібне скоротити до мінімуму (3–4 співробітники) штат Комісії, а «зв'язкових» старшин відправити до таборів. Це скорочення мало відбутися до 1 січня³⁴.

Таким чином, починаючи з 21 листопада 1920 р., Комісія фактично перебрала на себе роль єдиного офіційного репрезентанта Армії УНР перед польським урядом, отримуючи доповіді й рапорти від усіх командувачів груп інтернованих Військ УНР, якими ті намагалися привернути увагу Державного центру УНР в екзилі та командування армії до деяких не вирішуваних проблем життя і побуту інтернованого вояцтва у таборах. Фактично з першого дня інтернування вона стала виконувати функції «кризового» центру, до якого надходили усі скарги начальників груп інтернованих Військ УНР щодо невідповідності таборувої інфраструктури для розміщення українських вояків, проблем із продовольчим і речовим забезпеченням інтернованих, непорозумінь між українським командуванням і комендантами таборів.

У кожній з таких справ В. Зелінський контактував з урядовцями міністерства військових справ Польщі, намагаючись привернути їхню увагу до тих побутових негараздів, що інколи мали місце в таборах – особливо на початковому етапі розквартирування частин і з'єднань інтернованих Військ УНР. З самого початку діяльності в такій ролі УВЛК довела свою ефективність, що великою мірою було зумовлено наявністю у її голови генерала В. Зелінського дипломатичного хисту і вміння ведення переговорів, а також його багатий досвід комунікації з чільними польськими політиками і генералітетом дозволяли оперативно полагоджувати дразливі проблеми та майже завжди знаходити для них компромісне вирішення.

³² ЦДАВО України. Ф. 1075. Оп. 2. Спр. 476. Арк. 98.

³³ Там само. Арк. 152.

³⁴ Там само.

Одночасно В. Зелінський дуже добре знався й на проблемах полонених та інтернованих, що було зумовлено і його тривалим перебуванням у німецькому полоні під час Першої світової війни. Його здатність приймати зважені та доцільні рішення, незаперечні організаційні здібності, військово-організаційний досвід, послідовне відстоювання українських інтересів високо цінувалися С. Петлюрою та командуванням Армії УНР. Але делегування йому публічних функцій речника інтересів інтернованого українського війська у Польщі зумовило повернення до нього прискіпливої уваги більшовицької дипломатії та радянських спецслужб, що власне й зумовило його вимушений відхід від справ і примусовий виїзд із Польщі.

Навесні 1921 р. УВЛК була реорганізована у фактично цивільну структуру, але попри це вона продовжила виконання своїх функцій у фактично незмінному складі. Як і раніше, Комісія здійснювала комунікацію з польськими військовими і державними структурами, які були відповідальні за утримання інтернованих Військ УНР. Саме завдяки зусиллям її співробітників стало можливим знаходити такі рішення, які враховували потреби таборян, з одного боку, та інтереси польської влади – з другого. Але при цьому Комісія завжди виходила з інтересів збереження інтернованої Армії УНР, особливий склад якої потребував певного часу до майбутнього переходу на цивільний стан і подальшої соціалізації в умовах іншомовного оточення.

* * *

Нижче наводимо Рапорт начальника Української військової ліквідаційної комісії в справах полонених та інтернованих в Речі Посполитій Польській В. Зелінського Військовому міністрові Уряду УНР від 18 січня 1921 р. про стан справ у таборах Александрово, Ланцут, Пикulichі, Каліш.

Текст документа публікується без скорочень, мовою оригіналу зі збереженням стилістичних і орфографічних особливостей. Авторські скорочення, відновлені упорядником, взято в квадратні дужки. Власноручні підписи авторів документа подано курсивом.

Публікація документа супроводжується коментарями, у яких подано пояснення термінів і географічних назв та здійснено ідентифікацію персоналій і найменувань військових структур Армії УНР.

Додаток

1921 р., січня 18. – Рапорт начальника Української військової ліквідаційної комісії в справах полонених та інтернованих в Речі Посполитій Польській В. Зелінського військовому міністрові Уряду УНР про стан справ у таборах Александрово, Ланцут, Пикуличі, Каліш

У.Н.Р.
Українська Військова
Ліквідаційна Комісія
в Речіпосполитій Польській
Відділ I
«18» січня 1921
Ч. 360
м[істо] ст[олице] Варшава

Військовому міністрові У.Н.Р.
Копія П[ану] Головному Отаману

РАПОРТ¹

1) Розташування інтернованих по таборах².

В районі Тарнополя залишилася лише 4 Київська дивізія³, про що мною донесено депешею за ч. ...⁴

Затримка вивозу її сталася завдяки почавшумуся в Олександрові⁵ плямистому тифу.

Сьогодні одержана депеша з Тарнополя⁶, що наказ про погрузку 4-ої дивізії вже в Тарнополі мається, а тому напевно, щоб не затримувати її вивозу, 4 дивізія буде тимчасово розміщена в Вадовицях⁷, згідно Вашої депеши за ч. 69.

По таборах становище таке само⁸:

а) Александрово

Всього розміщено 890 старшин і 2769 козаків.

¹ На першій сторінці рапорта є власноручна резолюція головного отамана Військ УНР С. Петлюри «До діла 29/I 1921 р.» з автографом, а також відтиск штампа Канцелярії головного отамана: «Одержано, 19.I.1921 р., ч. 92».

² Тут і далі – підкреслено в тексті.

³ 4-та Київська стрілецька дивізія – з'єднання Армії УНР, особовий склад якого у 1921 – першій половині 1924 рр. перебував у таборах інтернованих Військ УНР у Польщі.

⁴ Її номер у документі не зазначений.

⁵ Олександрово (Александрово) – польське місто Александрів Куявський (Aleksandrów Kujański), поблизу якого був локалізований табір для утримання інтернованих Військ УНР, 1921 р.

⁶ Тарнополь – нині українське місто Тернопіль.

⁷ Вадовиці – польське місто (Wadowice), поблизу якого був локалізований табір для утримання інтернованих Військ УНР, 1921 р.

⁸ Тут: наступне.

Штаб 3 дивізії⁹, запасови частини, Збірна Станиця¹⁰ і Подільська бригада Кордонної Охорони¹¹ досі з Олександрова не вивезені завдяки карантину.

Всього було в Олександрові 7 випадків плямистого тифу: головним чином в 4 і 3 дивізіях. Були вжити заходи і зараз поширення епідемії припинено, поки-що більш випадків не було. Причиною тифу бруд, брак білізни, завдяки чому з'являється неможливістю своєчасного прання білізни. Зараз в цьому відношенні вже покращало, бо роздана перша партія білізни, прибувши з Гданську. Мабуть вже прийшла друга партія – 4000 комплектів, з якої Олександрову призначено 800 комплектів.

В Олександрові мається пральня з двома електричними машинами, але нема фаховця електротехника, щоб пустити їх в рух.

Прошу Вашого наказу негайно командірувати¹² туди з Електричної Управи¹³ фаховця – старшину, а як можливо то і одного помішника. Це значно допоможе санітарній справі Олександрова.

В Олександрові шпиталь цілком український під керуванням лікаря Морозовського. Весь інвентар шпиталю взятий позичково у поляків. Зараз в шпиталю хорих 150, а ліжок 120. Необхідно негайно допомогти шпиталю санітарним майном. Таке майно мається зараз в розпорядженні Філії Червоного Хреста при Дієвій Армії у п[ана] Богуславського – це 2 вагони з майном з Відня, які з допомогою румин і поляків нам удалось перевести до Польщі. Там мається повне обладнання на 400 ліжок, а тому вважаю необхідним, щоб з цієї кількості і негайно було призначено санітарне майно і все що належить до 150 ліжок. Я тільки одержимо відомість від Вас, що це було виконано зараз вживу заходів, що до переведення цього майна до Олександрова. Знов звертаю увагу на безумовну потребу приділення зазначеного майна.

Повинен зазначити, що в Вадовицях мається дуже гарно обладнаний Польській шпиталь на 1700 ліжок зо всіма технічними засобами по останньому слову науки.

В Ланьцуті¹⁴ – польській шпиталь на 400 ліжок теж обладнаний.

В Пікуличах¹⁵ – польській шпиталь але потребує нашої допомоги санітарним майном, хоч би на 100 ліжок.

⁹ 3-тя Залізна стрілецька дивізія – з'єднання Армії УНР, особовий склад якого у 1921 – першій половині 1924 рр. перебував у таборах інтернованих Військ УНР у Польщі.

¹⁰ Збірна Станиця – військова структура Армії УНР, яка забезпечувала її комплектування у 1920 р. (розташована в таборі Ланцут), особовий склад якої перебував у таборах інтернованих Військ УНР у Польщі.

¹¹ Подільська бригада Кордонної Охорони – окремий підрозділ Окремого корпусу кордонної охорони УНР, вояки якого перебували у таборах інтернованих Військ УНР у Польщі.

¹² Відрядити.

¹³ Електрична Управа – очевидно, йдеться про Військово-технічну управу Військового міністерства УНР, у складі якої був електротехнічний відділ.

¹⁴ Ланцут – польське місто (Łańcut), поблизу якого був локалізований табір для утримання інтернованих Військ УНР, 1921 р.

¹⁵ Пікуличі (Пікуличи) – польське село (Pikulice), поблизу якого був локалізований табір для утримання інтернованих Військ УНР, зима 1921 р.

В Калішу¹⁶ – шпиталь український досить гарно оборудований.

Таким чином в найбільш тяжких умовах – Олександрово. Туди же треба обов'язково вислати зараз же ліки з нашої складниці, яка з Каліша перевезена в Ченстохов¹⁷ в розпорядження Санітарного Інспектора Савочіла¹⁸. Найбільш потрібні зараз же формалін, сірка, іод¹⁹, пульвіс²⁰ [...] і перев'язочні матеріали, яких там зовсім нема. З боку Англійських організацій оказана Олександрівському шпиталю допомога надсилкою 400 компл[ектів] білізни, простинь і ковдр по 100 шт[ук].

Взагалі добиваємось всіма засобами використання допомоги з боку закордонних благодійних Товариств, але значно гальмує цю справу те, що Головна Управа Червоного Хреста знаходиться в Ченстохові. Голова цієї Управи п[ан] доктор Модест Левіцький був ціми днями в Варшаві, направив зв'язок з ціми інституціями, але 15-го виїхав до Ченстохова і повернеться лише 21-го поки його тут нема нічого робити неможливо.

А тому, що праця шла без перерви, як цього вимагають обставини і необхідність негайної допомоги таборам, вважаю безумовно необхідним, щоб доктор Левіцький, як голова Головної Управи Червоного Хреста взяв собі когось на допомогу перебував постійно у Варшаві, бо тільки тут в центрі можна і треба робити, а за кожною справою звертатись до Ченстохова неможливо, це буде тільки гальмувати і шкодити нашої справи.

б) Пікулічи

3-я Залізна дівізія в Пікуліч вже відправлена. Ціми днями буде відправлена Кулететна дівізія²² до Вадовиць і решта дрібних частин по своїм таборам.

Прийомщики до Олександрова за білізною і харчами вже виїхали. Таким чином справа з білізною і так в короткому часі покращас.

Англійська організація вислала туди 5000 метрів полотна для пошиття білізни при допомозі місцевих жінок, а також Перемишльського Жіночого Комітету.

Машини і все необхідне купується американцями і висилається.

Вважаю необхідним дати наказ Санітарному Інспектору командірувати²³ негайно до Пікуліч [у] шпиталь двох дійсних лікарів, бо лікарські помішники, яки там маються цілком нездатні до праці, бо в лікуванні нічого не розуміють.

¹⁶ Каліш – польське місто (Kalisz), поблизу якого був локалізований табір для утримання інтернованих Військ УНР, 1921–1924 рр.

¹⁷ Ченстохова – польське місто (Częstochowa), в якому в 2-х окремих бараках утримувалися інтерновані вояки Армії УНР, 1921 р.

¹⁸ Йдеться про полковника Армії УНР В. Совачева.

¹⁹ Йод.

²⁰ Пульвіс (пульвіс) – у перекладі з латинської мови «порошок».

²¹ Незрозуміле слово.

²² Кулететна дивізія – з'єднання Армії УНР, особовий склад якого перебував у таборах інтернованих Військ УНР у Польщі (у 1921 р. Кулететна дивізія була приєднана до 5-ої Херсонської стрілецької дивізії Армії УНР).

²³ Відрядити.

Нео-Сальварсан²⁴ для прививки против поворотного тифуса 16-го надіслани з представником Комісії і (100 ампул).

Докладаю, що всім лікарям працюючим в шпиталях поляками виплачується платня.

Дальнійші інформації про стан в таборах, а також про все що буде зроблено для допомоги їм буде донесено в черговому докладі.

2) Санітарний Департамент Міністерства Справ Військових Речіпосполитій Польській звернувся до Комісії з проханням дати список всіх лікарів Українських, яки без робітні і не працюють в таборах, або в иньших шпиталях, з поясненням де вони зараз знаходяться.

Санітарний Д[епартамен]т просить дати дозвіл використовувати їх для боротьби з епідемією плямистого тифусу в обозах, таборах не українських.

Прошу Вашого дозволу, а також як в разі згоди, наказу про негайну надсилку зазначених вище списків до Комісії, як з Ченстохова, так і иньших місць де лікарі знаходяться.

Вважав би бажаним хоч частину лікарів передати, хоч тимчасово, для зазначеної праці бо це нам дасть можливість більш вимагати допомоги для наших інтернованих.

3) Зараз Ліквідаційна Комісія²⁵ опинилась цілком без грошей, завдяки тому, що вона багато грошей в польській валюті видала позичково на потреби різних Державних інституцій, рахуючись з необхідністю підтримувати їх, щоб не руйнувати їх праці.

Як видно з додаваного до цього списку видатків жадна з інституцій, як Військова так і цивільна, грошей Комісії не повернула.

Маючи на увазі, що задержуємих зараз грошей напевно, як в Дипломатичної Місії, так і иньшими Міністерствам будуть приділені гроши, широ прохаю про утримання виданої ім. готівки на покриття їх боргу перед Комісії і передачі цих грошей мені.

Це дасть знову можливість провадити працю і допомагати надалі, коли це буде викликатись дійсною потребою.

Вам напевно добре відомо, що Комісія досі від Уряду грошей не брала, а лише сама давала. Коли Вами буде оказана Комісії зазначена вище допомога, то Військове Міністерство буде мати можливість повернути собі решту від 2-х мільйонів польських марок в кількості 1.211.161 м[а]р[о]к польських після проведення Комісією витрат на заготовку гудзиків, кокард і обмоток.

²⁴ Нео-Сальварсан (неосальварсан) – лікарський засіб («препарат № 914» або арсфенамін) на основі миш'яку, призначений для лікування інфекційних хвороб.

²⁵ Українська військова ліквідаційна комісія – спеціальна установа УНР на чолі з В. Зелінським, яка діяла в Польщі за дорученням уряду УНР в екзилі та мала своїм завданням представляти інтереси інтернованої у Польщі Армії УНР перед польськими урядовими і військовими чинниками.

По всім зазначеним питанням прошу не відмовити дати з кур'єром відповідь.

Генерал-поручник *Зелінський* [підпис]

Начальник І-го відділу полковник *Бондаровський* [підпис]

Centralne Archiwum Wojskowe, Wojskowe Biuro Historyczne. Zespół Akt «Sprzymierzona Armia Ukraińska» (SAU), sygn. I.380.1.50. Оригінал. Машинопис.

REFERENCE

1. Bruski, J. J. (2000). *Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924)* [Petlurowcy. State Center of the Ukrainian People's Republic in Exile (1919–1924)]. Kraków. [in Polish].
2. Hunchak, T. (Ed.). (1984). *Ukrainska revoliutsiia. Dokumenty 1919–1921* [The Ukrainian revolution. Documents 1919–1921]. Niu-Jork. [in Ukrainian].
3. Karpus, Z. (1997). Formowanie oddziałów ukraińskich w Polsce w latach 1919–1920 [Formation of Ukrainian troops in Poland in 1919–1920]. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Z. Karpus, W. Rezmer & E. Wiszka (Eds). (pp. 235–244). Toruń. [in Polish].
4. Karpus, Z. (1997). *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924* [Russian and Ukrainian prisoners of war in Poland in 1918–1924]. Toruń. [in Polish].
5. Karpus, Z. (1999). *Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. Oddziały wojskowe ukraińskie, kozackie i białoruskie w Polsce w latach 1919–1920*. [Eastern allies of Poland in the war of 1920. Ukrainian, Cossack and Belarusian military units in Poland in 1919–1920]. Toruń. [in Polish].
6. Kovalchuk, M. (2005). *Ukrainska viiskova misiia v Polshchi (lypen–lystopad 1920 r.)* [Ukrainian military mission in Poland (July–November 1920)]. *Ukraina dyplomatychna*, 6, 382–406. [in Ukrainian].
7. Mykhailova, O. (2007). *Polsko-ukrainske viiskovo-hospodarche spivrobitnytstvo (sichen–kviten 1920 r.)* [Polish-Ukrainian military and economic cooperation (January – April 1920)]. *Ukraina XX st.: Kultura, ideolohiia, polityka: zb. statei*, 12, 198–220. [in Ukrainian].
8. Rukkas, A. O. (2013). *«Razom z polskym viiskom...»: Armiiia Ukrainiskoi Narodnoi Respubliki 1920 r. (struktura, orhanizatsiia, chyselnist, uniforma)* [«Together with the Polish army...»: Army of the Ukrainian People's Republic in 1920 (structure, organization, numbers, uniform)]. Nizhyn. [in Ukrainian].
9. Rukkas, A. & Kovalchuk, M. (2003). *Diialnist viiskovoi sektsii pry Ukrainiskii dyplomatychnii misii u Varshavi (hruden 1919 r. – lypen 1920 r.)* [Activities of the military section at the Ukrainian diplomatic mission in Warsaw (December 1919 – July 1920)]. *Ukrainska starovyna*, 5(353), 128–156; 6(354), 150–158. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Rukkas, A. (2018). *Polsko-ukrainskyi viiskovyi soiuz 1920 r.* [Polish-Ukrainian military alliance of 1920]. *Polsko-ukrainska viiskova spivpratsia protiahom istorii: materialy konferentsii*. (pp. 202–233). Kyiv. [in Ukrainian].
11. Rukkas, A. (2019). *Stvorennia ta diialnist orhaniv viiskovo-dyplomatychnoho predstavnytstva UNR v Polshchi (1919–1921 rr.)* [Creation and activity

of the bodies of the military-diplomatic representation of the Ukrainian People's Republic in Poland (1919–1921)]. *Ukraina i Polshcha: shliakhamy mizhderzhavnykh vzaiemyn: zb. nauk. prats z nahody 100-richchia vstanovlennia polsko-ukrainskykh dyplomatychnykh vidnosyn.* (Matiash, I. (Ed.), K. Moskalec, Trans). (pp. 89–107). Kyiv. [in Ukrainian].

12. Rukkas, A. (2020). *Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukrainśkiej Republiki Ludowej w 1920 r.* [Together with the Polish Army. Army of the Ukrainian People's Republic in 1920]. Warszawa. [in Polish].

13. Shumylo, M. (2019). Geneza soiuзу. Vidnosyny Ukrainskoi Narodnoi Respubliky z Polshcheiu (sichen 1919 – kviten 1920 rr.) [The genesis of the union. Relations of the Ukrainian People's Republic with Poland (January 1919 – April 1920)]. *Ukraina i Polshcha: shliakhamy mizhderzhavnykh vzaiemyn: zb. nauk. prats z nahody 100-richchia vstanovlennia polsko-ukrainskykh dyplomatychnykh vidnosyn.* (I. Matiash (Ed.), K. Moskalec, Trans). (pp. 36–53). Kyiv. [in Ukrainian].

14. Sribniak, I. (1997). *Obezzbroiena, ale neskorena: Internovana Armia UNR u taborakh Polshchi y Rumunii (1921–1924 rr.)* [Disarmed, but not conquered: The Interned Army of the Ukrainian People's Republic in the camps of Poland and Romania (1921–1924)]. Kyiv–Filiadelfia. [in Ukrainian].

15. Sribniak, I. (2020). Z istorii diialnosti ukrainskoi viiskovoi dyplomatii v Polshchi u druhii polovyni 1920 roku (za dokumentamy Tsentralnoho viiskovoho arkhivu Polshchi) [From the history of Ukrainian military diplomacy in Poland in the second half of 1920 (according to the documents of the Central Military Archive of Poland)]. *Arkhivy Ukrainy*, 2(323), 86–102. [in Ukrainian].

Ihor Sribnyak

Doctor of Historical Sciences,

Professor,

Head of the Department of World History

Faculty of Social and Humanities,

Borys Hrinchenko Kyiv University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9750-4958>

**IN DEFENSE OF INTERESTS OF THE INTERNED ARMY
OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC
(Little-Known Pages of Activity of Ukrainian Military
Diplomacy in Poland, 1921)**

Abstract. The purpose of the work is to reveal the peculiarities of the activities of the Ukrainian Military Liquidation Commission in Poland at the end of 1920–1921, which was connected, in particular, with the placement of units of the interned Army of the Ukrainian People's Republic in camps on the territory of Poland and the provision of acceptable living conditions for Ukrainian soldiers. The research methodology involves the application of the principles of scientific research in their combination (descriptive, problem-chronological and prosopographic methods, as well as analysis and synthesis). The scientific novelty is due to the appeal to a little-researched topic, as well as the introduction into

scientific circulation of hitherto unknown document from the fonds of the Central Military Archives of Poland – the report of V. Zelinskyi, the head of the Ukrainian Military Liquidation Commission to the Minister of the Government of the Ukrainian People's Republic. The mentioned document is able to shed additional light on the circumstances of the stay of interned soldiers of the Ukrainian People's Republic Army in the camps, including the quality of sanitary and medical care provided to them in Ukrainian and Polish military hospitals. **Prospects for further studies:** publication of new unknown documents from Ukrainian and Polish archives with the aim of comprehensively reproducing the specifics of the activities of the Ukrainian Military Liquidation Commission. **Conclusions.** The commission performed mediating functions between the commanders of the groups of internees and the main command of the Army of the Ukrainian People's Republic, on the one hand, and the Polish ministries taking care of the interned Ukrainian soldiers (military affairs, foreign and internal affairs) on the other. Its activities made it possible to find balanced and compromise solutions related to various aspects of the stay of the Army of the Ukrainian People's Republic in internment camps, and in a broader sense, it contributed to the adaptation of Ukrainian soldiers to their stay in Poland, the adjustment of their lives as political emigrants.

Key words: Ukrainian Military Liquidation Commission; Army of the Ukrainian People's Republic; internment camps; V. Zelinskyi; Poland.